

Outsourcing blížeenské lásky*

Michal Opatrný – Tereza Morongová

Katolická církev disponuje díky (především) posledním třem římským biskupům již poměrně velkým kompendiem církevních dokumentů: např. *Salvifici doloris*, *Deus caritas est*, *Spe salvi*, *Intima ecclesiae natura*, *Laudato si'*,¹ které by šlo označit jako charitativní. To však ještě neznamená, že i charitativní praxe církve je stejně bohatá. Výpovědi uvedených papežských dokumentů charitativního charakteru je proto třeba číst především v normativním smyslu, tedy že říkají, jaká by církevní praxe měla být. Např. vyjádření encykliky *Deus caritas est* o církvi jako společenství nebo komunitě lásky tak není možné pojímat coby primárně deskriptivní – popisné vyjádření o současné církvi. Encyklika *Deus caritas est* vznikla spíše proto, aby podnítila změnu ve stávající praxi, tzn., aby načrtla, že a jak má církev společenstvím lásky být.² Encyklika *Laudato si'* už tento normativní pohled výslovně vyjadřuje, když říká, že je třeba i u křesťanů tzv. *ekologické konverze*, ke které chce podnítit a která mj. spočívá ve změně některých zažitých postojů i mezi křesťany.³

Tento normativní přístup je povýtce pastorální. Zabývá se totiž tím, jaký by měl být vztah církve ke světu.⁴ Podstatnou součástí tzv. praktic-

* Studie je výstupem projektu specifického výzkumu GA JU 117/2013/H *Pojetí kvality sociální práce v souvislosti se sebedefinováním sociálního pracovníka a jeho profese*.

1 Encykliku Benedikta XVI. *Spe salvi* zařazují do tohoto výčtu proto, že se explicitně věnuje jak tématu utrpení, stejně jako list Jana Pavla II. *Salvifici doloris*, ale také kvůli jejím závěrům v oblasti lidské činnosti, mezi kterou povýtce patří i činnost pomáhajících profesí v nejširším smyslu slova. K vymezení pojmu pomáhajících profesí srov. Oldřich MATOUŠEK a kol., *Metody a řízení sociální práce*, Praha: Portál, 2008, s. 51.

2 Srov. Jakub DOLEŽEL, *Církevní sociální práce na pozadí encykliky Deus caritas est*, Olomouc: UP, 2012, s. 71. Srov. Paul CORDES, „Hlavní referát prezidenta Papežské rady COR UNUM,“ in *Mezinárodní konference Deus caritas est: Církev jako společenství lásky ve službě trpícímu člověku. Charitní idea a hodnotová orientace v zemích transformace. Dokumentace a zhodnocení*, ed. Heinrich Pompey – Jakub Doležel, Olomouc, 2007, s. 26–37. Srov. Paul Josef CORDES, „Einführung,“ in *Deus caritas est: Dokumentation des internationalen Kongresses über die christliche Liebe*, ed. G. Bianchini – M. R. Sechi, Vatikan: Vatikanische Druckerei, 2006, s. 16–17.

3 Srov. *Laudato si'*, zejména čl. 17.

4 Srov. Michal OPATRŇÝ, *Sociální práce a teologie: Inspirace a podněty sociální práce pro teologii*, Praha: Vyšehrad, 2013, s. 105–106. Srov. Hans-Joachim SANDER, „Theologischer

kých oborů v teologii, tedy nejen praktické či pastorální teologie, ale i teologické (sociální) etiky nebo teologické teorie charity (něm. Caritas-wissenschaft; angl. Caritas-Theology) je tak přístup, který by šlo označit jako induktivní, tedy reflexe stávající praxe, její promýšlení a navrhování nových řešení či postupů.⁵ Na jejich základě jsou pak tyto obory nejen schopné, ale také metodologicky kompetentní stavět ostatní (deduktivní) teologické obory před nové výzvy, klást jim otázky a ukazovat mezery v jejich pohledech a přístupech. V případě katolické sociální etiky a teologické teorie charity, které jsou úzce vázány na teologickou etiku a praktickou teologii platí, že jsou s popsáním induktivním přístupem v teologii spojeny ještě více než právě teologická etika a praktická teologie, ze kterých vzešly. Sociální nauka církve totiž vzniká přímo v reakci na velké sociální změny v evropské společnosti 19. století. Teologická teorie charity se začíná rozvíjet na začátku 20. století jako reflexe stále více se rozrůstající organizované a institucionalizované charity⁶ – konstituuje se v reakci na vznik Charit jako profesionálních pomáhajících organizací zřizovaných církví.

Proto je také do značné míry iluzorní vztahovat v deskriptivním smyslu myšlenky *Deus caritas est* o církvi jako společenství lásky pouze na katolické pomáhající organizace, např. Charitu ČR, Salesiánská střediska mládeže apod. Jde o úkol pro celou církev. To samé a ještě více platí o slovech současného římského biskupa, který se ve svých dokumentech pokouší o ještě výraznější diakonizaci – zeslužebnění – církve než jeho předchůdce Benedikt XVI. Proto také platí, že myšlenky, které uvažují o církvi a o tom, že se má více diakonizovat a jak k tomu dojít, nelze vztahovat na církevní pomáhající organizace v tom smyslu, že se mají více christianizovat.⁷ Jde o metodologicky nepřijatelný přístup; nicméně

Kommentar zur Pastoralkonstitution über die Kirche in der Welt von heute *Gaudium et spes*," in *Herders Theologischer Kommentar zum Zweiten Vatikanischen Konzil*, sv. 4, ed. Peter Hünemann – Bernd Jochen Hilberath, Freiburg: Herder, 2005, s. 704–705.

⁵ Srov. OPATRŇÝ, *Sociální práce a teologie*, s. 147.

⁶ Srov. Catherine MAURER, „Wie entstand die „Caritaswissenschaft“?: Ursprung und Entwicklung eines Konzepts und einer Handlungspraxis," in *Die ersten hundert Jahre: Forschungsstand zur Caritas-Geschichte*, ed. Michael Manderscheid – Hans-Josef Wollasch, Freiburg: Lambertus, 1998, s. 139–140.

⁷ Jak to uvádí např. Heinrich POMPEY, „Caritas-Theology – Theological Foundations and Shape of the Church's Charitable Ministry," in *Church Caritas Ministry in the Perspective of Caritas-Theology and Catholic Social Teaching*, ed. Giovanni Pietro Dal Toso – Heinrich Pompey – Rainer Gehrig – Jakub Doležal, Olomouc: UP, 2015, s. 71.

v diskurzu teorie charity k tomuto významovému obratu poměrně často dochází.⁸

Narážíme tak (nejen v ČR) na dva zásadní problémy současné církevní charity:

- První z nich je možné označit jako otázku christianizace církevních pomáhajících organizací, tedy profesionálních poskytovatelů sociálních služeb zřízených církví, kteří za svou službu inkasují především veřejné prostředky a u kterých je poukazováno na ambivalentnost jejich vztahu se zřizovatelem, tj. církví.⁹

- Zcela jinou otázkou je však diakonizace celé církve, resp. církve jako celku; tedy otázka, jak učinit diakonii opět konstitutivním prvkem církve.¹⁰

Skutečnost, že se jedná o dvě různé otázky, však nevylučuje, že mohou mít zčásti společné řešení, kterému se chce věnovat tato studie.

1. KRITÉRIUM PRO REFLEXI SOUČASNÉ CHARITATIVNÍ PRAXE

Zaměříme-li se nejprve stručně na diakonizaci církve, pak jde o otázku, jak se může diakonie (služba potřebným) stát elementární součástí individuálního křesťanského života i fundamentem života církevní komunity, jakou je například farnost.¹¹ Současný stav v ČR odpovídá spíše snahám o vytvoření „lidové církve v menšině“, tzn. církve, ve které se věřící nechají svátostně „obsluhovat“ duchovními, aniž by sami nějak aktivně život církve (spolu)utvářeli.¹² To postihuje jak *participatio actiosa* při liturgii, tak osobní život z víry, kdy je kromě nedělních návštěv kos-

⁸ Podrobně je současný diskurz teorie charity a jeho různé směry popsán např. zde: OPATRŇÝ, *Sociální práce a teologie*, s. 22–83.

⁹ Srov. Jakub DOLEŽEL, „Complementarity of the Caritas Practice and Catholic Social Teaching (CST) in the Perspective of ‚Dual Focus‘ of Social Work Practice,“ in DAL TOSO – POMPEY – GEHRIG – DOLEŽEL (ed.), *Church Caritas Ministry*, s. 136. Srov. Michal OPATRŇÝ, *Charita jako místo evangelizace*, České Budějovice: JU, 2010, s. 9–19.

¹⁰ Srov. *Deus caritas est* 20. K problematice konstitutivního významu charity srov. Norbet METTE, „Theologie der Caritas,“ in *Grundkurs Caritas*, ed. Markus Lehner – Wilhelm Zauner, Linz: Landesverlag, 1993, s. 115–138.

¹¹ Srov. Pavel AMBROS, *Základní služby církve v české sekulární společnosti*, Olomouc: Refugium, 2013, s. 184.

¹² Jednou z příčin může být přílišná orientace pastorace na svátosti a liturgii, která je ohrožena rizikem degradace na plnění formálních požadavků (srov. AMBROS, *Základní služby církve*, s. 69).

telů všední život křesťanů zcela sekularizovaný.¹³ Specifická spiritualita laiků, žít všední život v duchu evangelia a tak ho vnášet do světa,¹⁴ tak není rozvíjena. Spolu s tím pak není rozvíjena ani diakonie coby specifický a klíčový způsob přinášení evangelia do světa – a to nikoliv jen ve smyslu diakonie jako svědectví Bohu, ale také a zejména ve smyslu diakonie jako přetváření světa směrem k Božímu království.¹⁵

V případě církevních pomáhajících organizací se pak dostáváme do dvojího ohně, když jejich práci považujeme za součást pastorače, tzn. za součást poslání církve ve světě. Charita¹⁶ by měla být jako součást pastorače svědectvím o Boží lásce,¹⁷ jejím uskutečňováním.¹⁸ Jejím specifikem je, že má zvěstovat přítomnost Krista na periferiích lidské existence.¹⁹ Zároveň však máme v Charitě mnoho „samaritánů“, tedy jejích kvalitních a profesionálních spolupracovníků, kteří jsou jen málo nebo vůbec spojení s církví, takže v jejich případě lze hovořit o pastorači spíše ve smyslu jejich formace,²⁰ než že by i jejich práce byla součástí pastoračního poslání církve. Tím se velmi komplikuje i pojetí Charity jako součásti církve. Je totiž třeba rozlišovat pastorační poslání církve ve světě, které spočívá v solidaritě všech křesťanů s radostmi a nadějemi, smutky a úzkostmi jejich současníků,²¹ a ke kterému patří i Charita, a pastorační práci coby specifickou a odbornou činností biskupů, kněží, jáhnů, pastoračních asistentů a katechetů.²² Profesionální a organizovaná Charita tak sice realizuje pastorační poslání církve ve světě, přitom však na něm

¹³ Srov. Pavel AMBROS, *Laik a jeho poslání: mučednictví – svědectví*, Olomouc: Refugium, 2011, s. 25–26nn.

¹⁴ Srov. *Gaudium et spes* 40 a 43.

¹⁵ Srov. CONSEJO EPISCOPAL LATINAMERICANO, *Die Evangelisierung Lateinamerikas in Gegenwart und Zukunft: Schlussdokument der III. Vollversammlungen lateinamerikanischen Episkopats in Puebla* aus 17. Februar 1979, Bonn: Sekretariat des Deutschen Bischofskonferenz, 1979, čl. 60.

¹⁶ Užitím velkého nebo malého písmena na začátku slova *charita* budeme v této studii obvyklým způsobem rozlišovat mezi pomáhající organizací zřízenou církví (Charita) a charitativním úkolem církve nebo aktivitami křesťanů (charita).

¹⁷ Srov. Giovanni Pietro DAL TOSO, „Ministry of Charity Canon Law Rules and Theological Inspiration: The Motu Proprio ‚Intima Ecclesiae natura‘“, in DAL TOSO – POMPEY – GEHRIG – DOLEŽEL (ed.), *Church Caritas Ministry*, s. 20. Srov. ČESKÁ BISKUPSKÁ KONFERENCE, „Kodex Charity Česká republika“, čl. 2.1, pozn. 17, bod c.

¹⁸ Srov. *Deus caritas est* 31, bod c).

¹⁹ Srov. POMPEY, „Caritas-Theology“, s. 49.

²⁰ Srov. DOLEŽEL, *Církevní sociální práce na pozadí encykliky Deus caritas est*, s. 126–127.

²¹ Srov. *Gaudium et spes* 1.

²² Srov. Pavel AMBROS, *Fundamentální pastorační teologie*, Olomouc: UP, 2002, s. 37.

participují i nekřesťané. Toto spojení se jednak nevylučuje, jednak může být i přínosem ve smyslu spolupráce církve a světa na společném díle.²³ Může však také dojít k záměně tohoto pastoračního poslání církve s pastorační prací pastoračních profesí, které k ní byly církevní autoritou řádně ustanoveny. Proto se jako vhodný termín pro činnost charity jeví pojem charitativní práce, který propojuje diakonické pojetí pomoci s pojetím pomoci sekulárním, tedy se sociální prací. Proto je ale nejen třeba, aby sociální práce inspirovala diakonii církve, ale také aby sociální práce v Charitách byla inspirována diakonií;²⁴ což je možné chápat právě jako christianizaci Charity. Tato inspirace sociální práce diakonií se může dít jak skrze pomáhající práci samotných křesťanů pracujících v Charitě,²⁵ tak skrze pastorační práci pastoračních profesí ustanovených pro Charitu biskupem.²⁶

Otázka christianizace Charity tím ale není vyčerpána. Charita je totiž do té míry křesťanská, do jaké je křesťanské také její pojetí pomoci. Křesťanské pojetí pomoci se podle některých názorů může uskutečňovat jednak v motivaci pomáhajících,²⁷ jednak v určitých specifických metodách.²⁸ Ve skutečnosti se však křesťanské pojetí pomoci podle Písma realizuje v tom, komu je pomoc určena. Jako křesťanskou lze proto označit především takovou pomoc, která se zaměřuje na ty, kteří jsou opomíjeni, resp. jsou na tom ze všech nejhůře. To je patrné už z Ježíšova vyjádření, že nepřišel kvůli spravedlivým, ale hříšníkům (Mk 2,17b). Z diakonického hlediska se jeho orientace na ty, kdo jsou na tom ze všech nejhůře, ukazuje v opci pro vdovy a sirotky nebo pro malomocné, tzn. pro osoby vyloučené z tehdejší společnosti, aniž by se něčím provinily. Tato myšlenka je také jedním z hlavních poselství podobenství o milosrdném Samaritánovi (Lk 10,25–37), když Samaritán pomáhá tomu, kterého ostatní obešli.²⁹ A zdůrazňuje ji v této souvislosti i Benedikt XVI. v encyklice *Deus caritas est* 31:

²³ Srov. *Gaudium et spes* 44.

²⁴ Srov. Michal OPATRŇ, „Charitativní práce: interakce sociální práce a diakonie,“ in *Teorie a praxe charitativní práce: Uvedení do problematiky. Praktická reflexe a aplikace*, ed. Michal Opatrný – Markus Lehner, České Budějovice: JU, 2010, s. 42–45.

²⁵ Srov. Jakub DOLEŽEL, „Co dělá sociální práci křesťanskou?,“ in OPATRŇ – LEHNER (ed.), *Teorie a praxe charitativní práce*, s. 24–27.

²⁶ Srov. OPATRŇ, *Charita jako místo evangelizace*, s. 107–118.

²⁷ Srov. POMPEY, „Caritas-Theology,“ s. 35.

²⁸ Srov. DOLEŽEL, „Co dělá sociální práci křesťanskou?,“ s. 24–25.

²⁹ Srov. Joachim JEREMIAS, *Die Gleichnisse Jesu*, Göttingen: Vandenhoeck&Ruprecht, 1984⁹,

Jaké jsou ale ustavující prvky, které utvářejí podstatu křesťanské a církevní charity? Podle modelu, který nám nabízí podobenství o milosrdném Samaritánovi, je křesťanská charita nejprve odpovědí na to, co v určité konkrétní situaci představuje bezprostřední potřebu.³⁰

Primát pomoci těm, kdo to nejvíce potřebují, protože jsou zpravidla ostatními přehlíženi, je proto nejen kritériem pro míru christianizace církevních pomáhajících organizací, nýbrž a zejména také obecným kritériem charitativní praxe církve, tzn. i kritériem míry diakonizace církevních komunit, jako jsou např. farnosti.

2. REFLEXE SOUČASNÉ CHARITATIVNÍ PRAXE

Na příkladu Charity ČR bychom proto nyní chtěli ukázat, jak lze tento segment církevní charitativní praxe pomocí uvedeného kritéria reflektovat. Důvod pro volbu této organizace je nasnadě. V Česku jde o vůbec největší křesťanskou pomáhající organizaci a zároveň jednu z největších pomáhajících organizací (poskytovatele sociálních služeb). Jak si tedy stojí Charita, uplatníme-li na ni princip, že křesťanská pomoc se zaměřuje především na ty, kteří jsou ostatními nejvíce opomíjeni? Odpověď na tuto otázku lze hledat podle toho, komu Charita pomáhá; tzn. jakým klientům se věnuje především. Budeme přitom vycházet z veřejně dostupných zdrojů, tzn. především výročních zpráv Charity. Jako referenční zdroj pak poslouží informace z registru poskytovatelů sociálních služeb MPSV ČR.

Systém sociálních služeb je totiž v ČR strukturován právě podle jejich klientů, takže podle toho, jaké služby a v jaké míře organizace poskytuje (akreditovala je u MPSV a čerpá na jejich poskytování veřejné prostředky), lze usuzovat, na jaké klienty se zaměřuje.³¹ Vycházet přitom budeme z výročních zpráv za roky 2012–2014 a z informací v Registru poskytovatelů sociálních služeb v roce 2015.

s. 135. Srov. BOVON, *Das Evangelium nach Lukas*, sv. III/2, Evangelisch-Katholischer Kommentar zum Neuen Testament, Ostfildern: Patmos, 2008, s. 136.

³⁰ Srov. NORBERT METTE, *Praktisch-theologische Erkundungen* 2, Münster: Lit Verlag, 2007, s. 317.

³¹ Sociální služby jsou v ČR upraveny zákonem 108/2006 Sb. o sociálních službách. Rozděluje se na služby sociální péče a služby sociální prevence.

S ohledem na počet klientů tvoří největší skupinu u Charity klienti pečovatelské služby, tzn. zpravidla senioři, příp. osoby se zdravotním postižením apod. V roce 2014 měly terénní pečovatelské služby Charity téměř 18 tisíc klientů. Přičteme-li k nim i „příbuzné“ služby jako domovy pro seniory, domovy se zvláštním režimem, odlehčovací služby, ambulantní pečovatelskou službu, osobní asistenci, denní a týdenní stacionáře, dostáváme se ke skoro 24,5 tisíce uživatelů těchto služeb sociální péče, které jsou určeny převážně seniorům. Ostatní služby sociální péče měly jen necelých 800 uživatelů.³²

Spolu se službami sociální prevence měla Charita v roce 2014 celkem 71858 klientů. Vezmeme-li do úvahy jen pečovatelské služby, pak to znamená, že celá čtvrtina všech klientů charity jsou především senioři. Pokud bychom ale uvažovali o všech službách sociální péče, které jsou určeny seniorům, pak půjde o celou třetinu všech klientů.³³ Zde se nicméně údaje mohou překrývat, protože jeden klient může využívat více služeb najednou. Přesto ale platí, že žádná další skupina uživatelů sociálních služeb Charity není zajištěna v takovém rozsahu jako právě senioři. To je dáno tím, že Charita poskytuje poměrně širokou paletu sociálních služeb velmi různorodým skupinám klientů. Pouze nízkoprahová denní centra, která využívají osoby bez přístřeší, měla v roce 2014 téměř 9 tisíc klientů, což je ale stále jen polovina klientů pečovatelských služeb, resp. je to 12 % všech klientů Charity.

Srovnáme-li tyto informace s údaji z let 2013 a 2012, ukáže se, že v obou předchozích letech byly tyto rozdíly ještě výraznější. To znamená, že služby sociální péče určené seniorům jsou takřikajíc hlavní pracovní náplní Charity. Tato informace je velmi důležitá, protože vzhledem k našemu tématu ukazuje, že se Charita orientuje na velmi stabilní a bohatý segment klientů sociálních služeb. Vzhledem ke stárnutí populace dává poskytování služeb určených seniorům jistotu do budoucna, protože seniorů nebude ubývat, a proto na služby určené pro seniory bude s velkou pravděpodobností vyčleňováno relativně hodně finančních prostředků. S přesunem rozhodovacích pravomocí o prostředcích na sociální služby z Ministerstva práce a sociálních věcí na krajské úřady pak již od roku 2014 dochází k tomu, že tyto prostředky jsou směřovány zejména na služby určené osobám se zdravotním postižením a seni-

³² Domovy pro řeholnice a duchovní zde nejsou započítány.

³³ Sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, které patří mezi služby sociální prevence, zde mezi služby pro seniory nezapočítávám.

orům, méně na některé služby sociální prevence, které jsou určené např. osobám bez přístřeší, sociálně vyloučeným lokalitám nebo k drogové prevenci.³⁴

Lze proto učinit závěr, že se tím Charita rozchází se základním principem křesťanské pomoci pomáhat těm, kdo jsou ostatními přehlíženi, resp. nejvíce ohroženi. Je tak možné pozorovat paradox, kdy Charitě coby křesťanské pomáhající organizaci nejde až tak o ty, kdo propadli záchrannou sítí sociální péče garantované státem, nýbrž o ty, kdo jsou touto sítí jistěni nejlépe ze všech.

Zdá se však, že se popsané zaměření Charity začíná měnit, protože objem služeb sociální prevence, které poskytuje, v uvedených třech letech postupně narůstal, mezi lety 2013 a 2014 dokonce výrazně. Tím však není vyřešen základní problém, že Charita dokáže přes systém sociálních služeb pomoci jen tomu, kdo má na tyto služby právo – komu jejich poskytování garantuje stát. Pokud se ale někdo dostane to takové životní situace, na kterou stát nepamatuje, hrozí, že se dostane i mimo akční rádius Charity, i když by měl být jejím primárním klientem. Zde je třeba upozornit, že Charita ČR ve svých výročních zprávách výslovně a opakovaně upozorňuje, že poskytuje pomoc i mimo rámec sociálních služeb. Tato skutečnost zde není zpochybňována; je však poukazováno na to, že pomoc těm, na které systém nepamatuje, není *primární* činností Charity ČR.

Podíváme-li se skrze náš referenční zdroj v Registru poskytovatelů sociálních služeb na celkový kontext ČR, pak církevní organizace mají při poskytování vybraných sociálních služeb³⁵ poměrně převahu. V ČR poskytují církevní organizace téměř polovinu všech služeb pro osoby bez přístřeší, zatímco služby určené seniorům nebo zdravotně postiženým se pohybují mezi 15 a 25 procenty všech sociálních služeb, poskytovaných těmto cílovým skupinám v ČR (viz tabulka 1).

³⁴ Srov. Radka JANEBOVÁ – Marcela HUDEČKOVÁ – Romana ZAPADALOVÁ – Jana MUSILOVÁ, „Příběhy sociálních pracovníků a pracovníků, kteří nemlčeli: Popis prožívaných dilemat,“ *Sociální práce/Sociálna práca*, č. 4 (2013): 81.

³⁵ Pro srovnání byly vybrány sociální služby, které ve větší míře poskytuje Charita, tzn. ze služeb sociální péče komplex sociálních služeb pro seniory, pečovatelská služba, služby pro osoby se zdravotním postižením a ze služeb sociální prevence služby pro osoby bez přístřeší. K nim pak byly přidány pro srovnání služby sociální prevence určené osobám žijícím v sociálně vyloučených lokalitách. Jak bude ukázáno dále, jedná se o cílovou skupinu, která nejlépe odpovídá kritériu pomoci těm, kteří jsou ostatními obcházeni.

Tab. 1: Objem vybraných sociálních služeb
zajišťovaných církevními pomáhajícími organizacemi v ČR

Sociální služby	průměr ČR (%)
osoby bez přístřeší	46
osoby s postižením	16
osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách	25
pečovatelská služba	22
služby pro seniory	19

Zdroj: vlastní šetření

Z hlediska principu, že křesťané mají pomáhat především těm nejpotřebnějším, se toto zjištění může jevit jako poměrně uspokojivé. Ovšem jen za předpokladu, že budeme osoby bez přístřeší považovat za ty, kdo propadli záchranou sítí sociálního státu, resp. že jsou nejvíce opomíjenou skupinou. Domníváme se ale, že tento předpoklad neplatí ze dvou důvodů. *Zprv* jsou osoby bez přístřeší cílovou skupinou sociální práce, kde hraje velkou roli otázka svobodného rozhodnutí a motivací klienta, ale také psychických nemocí a závislosti.³⁶ Systém sociálních služeb však právě s touto problematikou neumí z hlediska sociální práce dostatečně uspokojivě pracovat. Více než konkrétní služby, které působí tak trochu jako tzv. „balíčky služeb“ od komerčních poskytovatelů různých nesociálních služeb, je potřeba individuální a skupinová sociální práce orientovaná na klienta.³⁷ Lze proto předpokládat, že ve chvíli, kdy by bylo možné místo poskytování sociálních služeb s těmito klienty skutečně pracovat ve smyslu sociální práce, jejich situace by se zřejmě vyvíjela jinak a byla by snáze řešitelná. Zde proto narážíme na problém ne zcela šťastného financování sociální práce skrze systém sociálních služeb.³⁸ Skutečnost, že jsou tito klienti považováni za nejpotřebnější, tak

³⁶ Srov. Petr PRINZ, „Bezdomovci,“ in *Praktická teologie pro sociální pracovníky*, ed. Michael Martinek a kol., Praha: Jabok, 2008, s. 112–113.

³⁷ Srov. Michal OPATRŇÝ – Monika FLÍDROVÁ – Anna SÝKOROVÁ, „Návrat ke klientovi: K současnému hledání smyslu sociální práce,“ *Caritas et Veritas*, č. 1 (2015): 134–153.

³⁸ Srov. Martin SMUTEK, „Standardizace nebo robotizace sociální práce,“ in *Sociální práce v kontextu lidských práv*, ed. Zuzana Truhlářová – Jana Levická – Martin Smutek, Hradec Králové: Gaudeamus, 2014, s. 16–163.

proto souvisí spíše s tím, jak na své okolí působí, když je jejich situace za současných podmínek poměrně obtížně řešitelná.³⁹

Jako mnohem patřičnější realizace principu, že křesťané mají pomáhat těm, kdo jsou na tom nejhůře, se *zadruhé* jeví služby určené pro osoby žijící v sociálně vyloučených lokalitách. Zde jde o cílovou skupinu, které stát jednak nedokáže dlouhodobě pomoci, jednak je tato cílová skupina častou obětí obchodu s lidskou nouzí, ať už jde o poskytování nebankovních půjček, prostituci, drogovou problematiku nebo soukromé ubytovny. Navíc se k těmto problémům přidává často problém rasismu a dalších predsudků. V tomto sektoru církevní pomáhající organizace poskytují jen 25 % ze všech služeb poskytovaných této cílové skupině v ČR. Ve srovnání s objemem služeb poskytovaných osobám bez přístřeší (téměř 50 %) je zde zřejmý nepoměr, i když připustíme, že v některých případech jedni a tiž klienti mohou využívat oba typy služeb. Nelze se proto ubránit interpretaci, že zde církevní pomáhající organizace podléhají syndromu pomáhajícího, kterým bývají křesťané ohroženi více než ostatní pomáhající.⁴⁰ Bezdomovec dávající ve veřejném prostoru najevo svou „bídu“ je totiž mnohem snazší obětí pro „páchání pomoci“ než obyvatelé vyloučené lokality na periferii, kteří navíc nemusí jevit zájem ani o takové služby, které kontakt s osobami bez přístřeší usnadňují, jako je možnost ohrát se v denním centru, možnost přespát v noclehárně atp.

Z tohoto pohledu na praxi pomoci církevních pomáhajících organizací v ČR, resp. praxi pomoci ze strany Charity tak vyplývá závěr, že proprium křesťanské pomoci spočívající v orientaci na ty, kterým nikdo nepomáhá, Charita i ostatní církevní organizace v ČR naplňují jen z části. To je svým způsobem logické, uvážíme-li, že jsou Charity ekonomicky téměř výlučně závislé jen na systému sociálních služeb a grantech z veřejných prostředků, zatímco výnosy z jejich vlastní činnosti, sponzorské a drobné dary, veřejné nebo církevní sbírky tvoří jen malou část jejich rozpočtu. Pokud by tedy Charita měla uvedené kritérium křesťanské pomoci dodržovat, musela by být jednak výrazně menší, jednak výrazně materiálně podporována ze strany zřizovatele, tzn. církve.

V ČR se tak ocitáme v situaci, kdy organizovaná profesionální charita přerostla finanční možnosti svého zřizovatele. Z Charit se tak staly dce-

³⁹ Srov. PRINZ, „Bezdomovci,“ s. 113.

⁴⁰ Srov. JAKUB DOLEŽEL, „Osobnostní rizika pomáhající praxe: Syndrom pomocníka ve světle biblické moudrosti,“ in *Spravedlnost a služba III: Sborník odborných příspěvků a studijních textů CARITAS-VOŠ sociální Olomouc*, Olomouc: CARITAS-VOŠs, 2008, s. 36–37.

řiné společnosti církve, které se musí uživit samy. Prastarý křesťanský princip *patrimonium pauperum*, který stanovil, že minimálně jedna třetina církevních příjmů musí směřovat na pomoc potřebným,⁴¹ není uplatňován. Práce Charit tak není podporována ani materiálně, ani personálně, tzn. zapojením praktikujících křesťanů např. jako dobrovolníků do práce Charity – což je logické, uvážíme-li výše zmíněnou absenci solidarity a diakonie ve farnostech. Můžeme proto říci, že *došlo k outsourcingu bliženecké lásky, kdy ji místo křesťanů uskutečňuje pro církev její dceřiná⁴² společnost – Charita.*

3. OUTSOURCING BLÍŽENECKÉ LÁSKY

Obdobně jako základní kritérium křesťanské pomoci, také pojem *bliženecká láska* vyplývá z podobenství o milosrdném Samaritánovi. Vyjadřuje stručně to, co chce podobenství říci odmítnutím otázky „Kdo je můj bližní?“ jako otázky nepatřičné.⁴³ Ježíš znalci zákona, který se takto ptal, odpovídá příběhem o milosrdném Samaritánovi a své vyprávění končí úplně jinou otázkou: „Kdo z těch tří byl bližním tomu, který upadl mezi lupiče?“ Ježíšova otázka tedy nezní: „Kdo je můj bližní?“, nýbrž: „Kdo jedná jako bližní?“ Proto nikoliv láska k bližnímu, ale bliženecká láska.

Také odpověď na otázku „Kdo z těch tří byl bližním...?“, patří mezi důležitá poselství tohoto podobenství. Jako bližní, jak nakonec přiznává i sám znalec zákona, nejednal ani kněz, ani levita – tedy příslušníci náboženské elity vyvoleného národa, nýbrž Samaritán, který byl pro ostatní heretik a schizmatik. Rozhodujícím kritériem je proto v případě bliženecké lásky životní praxe, nikoliv víra a její ortodoxie, či rovnou příslušnost k té či oné náboženské skupině. Vezmeme-li do úvahy, že rozhovor Ježíše a zákoníka začal otázkou, co je třeba dělat, aby člověk získal život věčný, ukazuje se, že jde o jádro celého podobenství: Boha, bližního i sebe sama nestačí jen milovat, nejprve je třeba tuto lásku usku-

⁴¹ Srov. Rudolf SVOBODA, „*Patrimonium pauperum*: Sonda do problematiky křesťanské sociální a charitativní práce ve starověku,“ in *Dejiny cirkvi v staroveku*, ed. Cyril Hišem, Prešov: M. Vaško, 2012, s. 172–175.

⁴² Srov. Cordes, „Einführung,“ s. 17.

⁴³ Srov. Bovon, *Das Evangelium nach Lukas*, s. 87; Michal OPATRŇÝ, „Podobenství o milosrdném Samaritánovi a proprium křesťanské charitativní práce v kontextu tzv. teorie charity,“ *Studia theologica* 18, č. 3 (2016): 167–184.

tečnit.⁴⁴ *Problém mezilidské pomoci tak podobenství představuje jako klíčový náboženský problém, protože na tom, zda člověk bude nebo nebude ignorovat nouzi a utrpení druhých, záleží jeho spása.* Proto je výše zmíněná podvojná otázka diakonizace církve a christianizace Charity naprosto klíčovým teologickým a pastoračním problémem.

Z hlediska christianizace Charity můžeme říci, že v tomto smyslu jedná již sám Bůh, když imperativ blíženecké lásky vkládá do přirozenosti každého člověka,⁴⁵ takže ten pak není závislý na křesťanské víře, ale může i jako nekřesťan či matrikový křesťan⁴⁶ konat to, co je třeba pro spásu, když poslechne hlas svého svědomí.⁴⁷ Pro christianizaci Charity jsou tím položeny velmi důležité základy, na kterých může stavět pastorační práce.⁴⁸ Spolupráce nekřesťanů v Charitě je proto zároveň také pomocí, kterou církev „jako celek neméně než prostřednictvím svých jednotlivých synů přijímá od lidí jakéhokoli společenského stupně nebo postavení. Kdokoli tedy podporuje lidské společenství v oblasti rodiny, kultury, hospodářského a společenského života i politiky národní a mezinárodní, poskytuje podle Božího plánu také církevnímu společenství nemalou pomoc ve věcech, v nichž ono závisí na vnějším prostředí.“⁴⁹

Z hlediska diakonizace církve se však jedná o palčivější problém. Viděno optikou pojmu *blíženecké lásky* se absence diakonie a solidarity ve farnostech a dalších komunitách církve jeví jako fatální omyl.⁵⁰ Církvi tak chybí životní praxe, která je samotným Ježíšem Kristem zdůrazňována jako klíčová pro spásu. Jako paralela se nabízí pojem schizma, protože chybí jednota mezi křesťanskou vírou a diakonickou praxí, které jsou od sebe odtržené, když je diakonická praxe outsourcována z církve na Charity.

4. DIAKONIZACE CÍRKVE

Z toho vyplývá klíčová pastoračně-teologická otázka, jak tuto situaci řešit. Zatímco christianizace Charity jednak není tak závažným pro-

⁴⁴ Srov. Hermann STEINKAMP, *Sozialpastoral*, Freiburg: Lambertus, 1991, s. 130.

⁴⁵ Srov. *Deus caritas est* 31.

⁴⁶ Srov. *Evangelii nuntiandi* 56.

⁴⁷ Srov. *Gaudium et spes* 16.

⁴⁸ Srov. DAL TOSO, „Ministry of Charity Canon Law Rules,“ s. 26–27.

⁴⁹ *Gaudium et spes* 44.

⁵⁰ Srov. DAL TOSO, „Ministry of Charity Canon Law Rules,“ s. 26.

blémem a také již má svá řešení v implementaci pastorační práce coby formace pracovníků Charit, které při dostatečné míře kongruence pastoračních profesí ustanovených pro Charitu může být i dobrým příkladem evangelizace,⁵¹ diakonizace církve se jeví jako problém větší. Jednak jde o ono schizma mezi vírou a praxí, jednak zatím není příliš mnoho zkušeností s praktickými pastoračními snahami o diakonizaci církve. Navíc, sama organizovaná Charita umožňuje i „mentální outsourcing“, když si jednotliví křesťané mohou říci, že za ně pomoc potřebným obstará Charita.

Klíčovou otázkou proto je, jak učinit diakonii integrální součástí a fundamentem farní pastorace. Domnívám se, podobně jako jiní,⁵² že tento úkol není s to splnit Charita. Jednak je sama příliš svázána skutečností, že se jedná o dceřinou společnost církve, takže bude vždy upadat do podezření, že jí jde hlavně o to, aby mezi křesťany našla nové dárce finančních prostředků pro svou činnost. Zároveň však k tomu ani není kompetentní. Pokud bychom chtěli úkol diakonizace církve svěřit Charitě, pak tím říkáme, že diakonické poslání církve není součástí pastorace ve smyslu práce pastoračních profesí. Příspěvek Charity může mít spíše podobu určité kontroly nebo zpětné vazby, protože pomocí metod a technik sociální práce může Charita pomoci farnostem předejít podlehnutí syndromu pomáhajícího, a tedy i uskutečňování neúčinné nebo dokonce škodlivé pomoci. Může tedy pomáhat zdravě vybalancovat blíženeckou lásku a lásku k sobě samému. Někteří autoři právě v této souvislosti hovoří přímo o zkušenosti Boha skrze diakonii.⁵³

Budeme-li otázku diakonizace církve chápat jako úkol pastoračních profesí, pak se jako nutná jeví nejen změna smýšlení, ale zřejmě i změna struktur. Logicky je pro diakonizaci církve mezi pastoračními profesemi nejvíce kompetentní diakonát. Ten je však bohužel často chápán jako kněžství pro ženaté či jako velkolepější liturgická asistence; resp. je chápán jako výpomoc kněžím ve farnostech, i když by měl být sbor jáhnů podřízen přímo biskupovi, tzn. působit „vedle“ kněží a spolu s nimi

⁵¹ Důležitou podmínkou pro to ale je, aby sama Charita cítila jak jako poskytovatel sociálních služeb, tak jako zaměstnavatel principy sociálního učení církve; srov. Rainer GEHRIG, „Training and Formation on Caritas-Theology /CT/ and Catholic Social Teaching /CST/“, in DAL TOSO – POMPEY – GEHRIG – DOLEŽEL (ed.), *Church Caritas Ministry*, s. 112; DOLEŽEL, „Complementarity of the Caritas Practice and Catholic Social Teaching“, s. 156.

⁵² SROV. DAL TOSO, „Ministry of Charity Canon Law Rules“, s. 25.

⁵³ SROV. STEINKAMP, *Sozialpastoral*, passim.

v partnerské spolupráci.⁵⁴ Postavení diakonátu v katolické církvi by tedy nemělo být definováno od kněžství, nýbrž od diakonického charakteru církve, a diakoni by měli být ti, kdo pomáhají biskupovi tento diakonický charakter církve realizovat. Tomu by mohla napomoci právě určitá změna struktury na úrovni farností i diecéze, což by ale zřejmě vyžadovalo přesnější právní úpravu kompetencí faráře a jáhna ve farnosti. Obdobně by byl třeba vznik úřadu jáhna, který by jáhenský sbor koordinoval, tzn. byl odpovědný za realizaci diakonického úkolu církve, což by vyžadovalo postavení odpovídajícím biskupskému či přímo generálnímu vikáři pro diakonii. To nevylučuje, aby byl v úřadu jáhnů spojen úkol diakonizace církve s úkolem christianizace Charity; spíše by to bylo žádoucí. Tyto podněty nejsou ve skutečnosti nijak převratné, protože vznikaly v reakci na obnovení diakonátu II. vatikánským koncilem. Zdá se však, že teprve úsilí posledních papežů o diakonizaci církve jim dává smysl a opodstatnění.

The Outsourcing of Neighbourly Love

Keywords: Charity; Diaconia; Practical Theology; Social Work; Pastoral; Catholic Social Teaching; Neighbour; Diaconate

Abstract: This study is based upon the most recent Popes' emphasis on the diaconia of the Church. It distinguishes in this context between two basic questions: the Christianisation of the Church's charity organisations and the diaconia of the entire Church including its structures. Using the criterion that Christian help is to be directed especially to those who are lacking in any such help, the study assesses the current practice of the Catholic charity organisation Caritas Czech Republic. It points out that Caritas Czech Republic focuses on those target groups which are well secured within the system of social services, thereby missing the basic criterion of Christian help. The study views the reasons for this deficiency in the organisation's essential mission, this being a phenomenon it calls the outsourcing of neighbourly love.

Doc. Michal Opatrný, Dr. theol.
Mgr. Tereza Morongová
Katedra etiky, psychologie
a charitativní práce
TF JU, Kněžská 8
370 01 České Budějovice
mopatrny@tf.jcu.cz

⁵⁴ Srov. Walter KASPER, „K současným výzvám v církvi a společnosti,“ *Teologické texty*, č. 5 (2004): 205–207.